

Kapitel 2

Kyrkoavgiftsförändringar och utträden – finns det ett samband?

Gustav Svärdhagen

Bakgrund

Från och med den 1 januari 1996 blir nyfödda personer i Sverige inte längre automatiskt medlemmar i Svenska kyrkan som en följd av att minst en av föräldrarna är medlem. I stället blir medlemskapet något som föregås av ett aktivt val, vanligtvis genom dop, antingen som eget eller vårdnadshavares val. Hur många medlemmar som i sin tur väljer att lämna Svenska kyrkan har sedan 2000-talet varierat något, men har ändå för de flesta år legat på mellan 40 och 60 tusen, se figur 1.

Figur 1. Antal utträden per år 2000–2023

I stället för att utträdessiffrorna utvecklas åt någon särskild riktning fluktuerar de kring cirka 60 000 per år, med regelbundna toppar vart fjärde år i samband med att det varit kyrkoval. Höga siffror åren 2004 och 2016/17 sammanhänger sannolikt med att Svenska kyrkan fått negativ uppmärksamhet i media men den generella utträdesorsaken kan bero på flera olika faktorer.

Vad som driver utträdena har det både forskat och resonerats om men en faktor som tydligt varierar i takt med utträdena är ålder. Att utträdesbenägenheten är större i vissa åldersgrupper har visats i flera nordiska studier. Både i Finland (Niemelä, 2007), Norge (Aagedal, 1995) och Sverige (Bromander, 2005) har utträden från respektive folkkyrka varit vanligare inom vissa åldersgrupper än andra. I den svenska kontexten är det yngre personer (Bromander, 2005) som varit mest utträdesbenägna.¹ Sett till utträdessiffror per ålder 2023 stämmer detta utträdesmönster även för senare år. Det är framför allt medlemmar mellan 20 och 36 år, se figur 2, som aktivt valt att gå ur Svenska kyrkan.

Det är relativt sett fler män än kvinnor som lämnar Svenska kyrkan i åldrarna 20-till 36, men därefter liknar utträdessiffrorna för kvinnor och män efter ålder varandra. Tidigare studier har också diskuterat vad som kan ligga bakom ett aktivt utträde under denna tidsperiod i en persons liv. Högre utbildning och inkomst är två faktorer som visats vara associerade med en ökad sannolikhet att gå ur Svenska kyrkan (Jonsson och Babajan, 2021).

Beslut som påverkar utbildningsnivå och karriär tas sannolikt i det åldersspann där det de flesta utträden sker, vilket kompletterar modellen som förklarar utträdesbenägenheten. För att bättre förstå varför högre inkomst kan leda till ökad utträdesbenägenhet är det viktigt att analysera den del av medlemskapet som varierar med inkomst; nämligen kyrkoavgiften.

1 Ännu äldre studier har visat att de mest utträdesbenägna medlemmarna är mellan 30 och 39 (Alwall et al., 1991) samt under 35 (Pettersson, 1979)

Figur 2. Antal utträden per ålder och kön 2023

Kyrkoavgiften

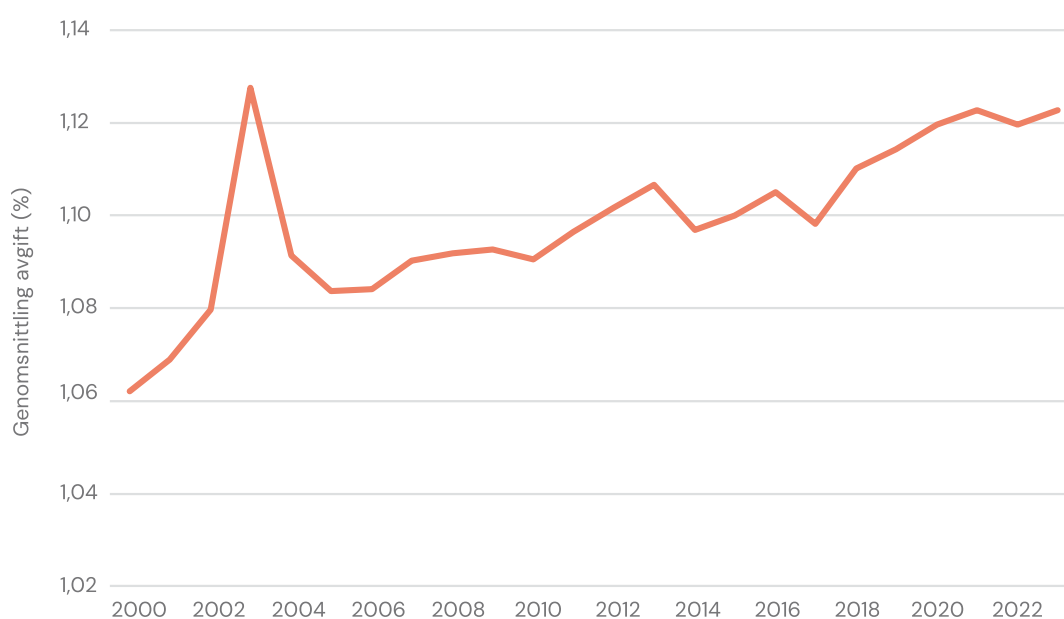
Kyrkoavgiften är den årliga avgift en medlem betalar för sitt medlemskap i Svenska kyrkan. Avgiften är baserad på en procentsats av den kommunalt beskattningsbara inkomsten. Pastoratet eller församlingar med egen ekonomi är den ekonomiska enhet som beslutar om nivån på kyrkoavgiften. Hur mycket en medlem betalar i kyrkoavgift beror därmed på två faktorer; den egna inkomsten och vilket pastorat eller vilken församling som medlemmen tillhör. Utöver kyrkoavgiften betalar en medlem även en avgift till det stift som pastoratet/församlingen ligger i. Avgiftsnivån skiljer sig åt även på stiftsnivå och 2023 varierar den mellan 0,025 och 0,11 procent, där Visby stift har den högsta och Stockholms stift den lägsta avgiften. Utöver avgiften till pastoratet/församlingen och stift betalar medlemmar som bor i Visby stift även en avgift till Samhälligheten Gotlands kyrkor. De senaste 10 åren är det endast fyra stift; Skara, Göteborg, Stockholm och Karlstad stift som har ändrat stiftsavgiften, se figur 3.

Figur 3. Stiftsavgiftsnivå per år 2014–2023

Som framgår av figur 3 skedde merparten av förändringarna mellan åren 2016 och 2017. Skara och Karlstad stift genomförde en höjning som skulle bestå medan Göteborgs stift gradvis ökade avgiften först från 2016 till 2017 och sedan igen till 2018. Stockholms stift är det enda stiftet som i stället sänkt avgiften, från 2015 till 2016. Avgiften till Samhälligheten Gotlands kyrkor har sedan 2000-talet legat på 0,15 procent. Variationen i hur mycket en medlem betalar i kyrkoavgift beror främst på förändringar i den procentsats som sätts på pastoratsnivå. Där har det skett betydligt fler förändringar i jämförelse med stiftsnivån. I genomsnitt har den procentsatsen legat strax över 1 procent och stadigt ökat sedan början på 2000-talet, se figur 4.

Figur 4. Genomsnittlig kyrkoavgiftssats pastoratsnivå 2000–2023

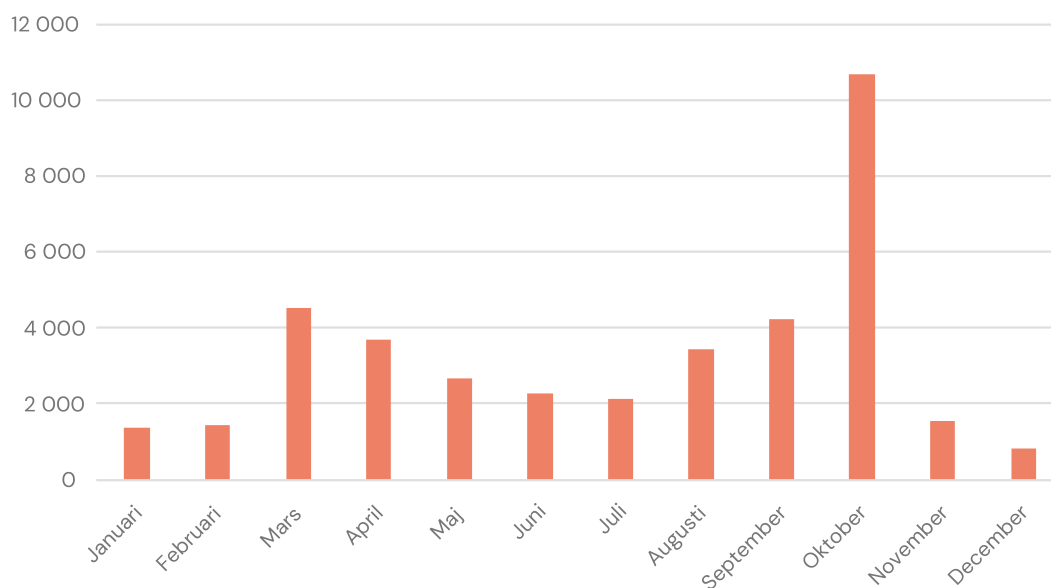

Störst ökning av kyrkoavgiften under det senaste decenniet har skett för medlemmarna i Gudmundrå församling, som 2018 uppgick i Kramfors pastorat. Avgiften höjdes både mellan 2014 och 2015 och i samband med sammanslagningen. Sedan ökade avgiften ytterligare från år 2020 till 2021. Totalt har avgiften för medlemmarna som bor inom det som tidigare var Gudmundrå församling ökat med 0,55 procentenheter mellan åren 2014 och 2023. I andra pastorat så som Norra Hestra pastorat och Barkåkra församling sjönk i stället avgiften, med 0,3 respektive 0,11 procentenheter under motsvarande tidsperiod. Sett till fördelningen av avgifter för landets samtliga pastorat/församlingar 2023 följer dessa i stort sett en normalfördelning. Merparten av pastoratens avgifter är centrerade kring strax över en procent medan ett fåtal pastorat befinner sig i ”ytterkanterna” med antingen höga eller låga avgifter. Det är framför allt Stenstorp, Floby, Hyltebruk och Härjedalens pastorat tillsammans med Idre-Särna församling som ligger på relativt höga nivåer med kyrkoavgifter mellan 1,6 och 1,75 procent. Inkluderar man stiftsavgifterna och avgiften till Samhälligheten Gotlands kyrkor är det dock medlemmar i Romaklostets pastorat (1,85) som betalar mest för sitt medlemskap 2023. Medlemmar i S:t Matteus församling i Stockholm har den lägsta avgiften 2023, på 0,67 procent, inklusive stiftsavgift. Det innebär att en medlem boende i Romaklostets pastorat med en beskattningsbar årsinkomst på 478 000 betalar cirka 8 900 kronor i kyrkoavgift medan motsvarande medlem i S:t Matteus betalar cirka 3 200 kronor.

Frågeställning

I Sverige är personer som är medlemmar i Svenska kyrkan skyldiga att betala medlemsavgiften för nästkommande år ifall de inte träder ur Svenska kyrkan innan 1 november. En person som väljer att gå ur Svenska kyrkan senare än den 1 november måste alltså betala årsavgiften för nästkommande år även om personen i fråga inte längre är medlem. Det finns därmed ett ekonomiskt incitament för en medlem som önskar att gå ur Svenska kyrkan att göra så senast under oktober månad. Detta beteende bekräftas av 2023 års utträdessiffror (se figur 5), men även av tidigare års utträden. Utträdessiffrorna för oktober månad är betydligt högre än för resten av månaderna. Att utträdena även ökar i antal i mars, jämfört med de föregående månaderna under året beror sannolikt på att deklara-tionsuppgifterna, där kyrkoavgiften redovisas, skickat ut då.

Figur 5. Månadsvisa utträden ur Svenska kyrkan 2023

Det årliga utträdesmönstret visar att det finns en medvetenhet hos medlemskåren om att man kan spara in medlemsavgiften genom att gå ur innan november. Att det ekonomiska incitamentet är en viktig utträdesorsak framgår även av den enkät som Svenska kyrkan varje år skickar ut till befolkningen.² I den här enkäten har strax över 20 procent av de svarande sedan 2018 angett ekonomiska skäl som det främsta skälet till att man valt att gå ur Svenska kyrkan.³

Mot denna bakgrund är det inte osannolikt att det finns en koppling mellan förändringar i kyrkoavgiften och medlemmars benägenhet att träda ur Svenska kyrkan. Tidigare studier av hur förändringar i kyrkoavgiften påverkar utträdesbenägenheten har kunnat visa på små signifikanta positiva samband. Jonsson och Babajan (2020) visar att en ökning av avgiftsnivån med 0,1 procentenhet är förknippat med 1 procent ökad sannolikhet att gå ur Svenska kyrkan. Samtidigt finns det belägg för att kyrkomedlemskapet i den Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland har en priselasticitet på -0,01 (Lyytikäinen & Santavirta, 2013). Detta innebär att en ökning av kyrkoavgiften med 10 procent leder till en minskning av antalet medlemmar med 0,1 procent. Båda dessa studier visar på samband mellan förändringar i kyrkoavgiftsnivån och utträdesbenägenheten på individnivå. I den här analysen kommer sambandet undersökas på pastoratsnivå; årliga utträdessiffror mellan 2014 och 2023 kommer jämföras med förändringar i den pastoratsspecifika kyrkoavgiften. Syftet är att bidra med kunskap om effekten av avgiftsförändringarna även märks av när utträden aggregeras på pastoratsnivå, till skillnad från en enskild individs beslut att träda ur.

² "Externa kyrkbussen" är en webbenkät som riktas till en panel som ska representera ett tvärsnitt av befolkningen.

³ Frågan "Vad var främsta skälet till att du gick ur Svenska kyrkan?" ställdes första gången 2016. Då uppgav 17 procent ekonomiska skäl/det var för dyrt. 2018 var motsvarande siffra 22,6 procent. Frågan ställdes inte igen förrän 2021, då hade 23,6 procent svarat ekonomiska skäl som främsta orsaken. Den siffran var 26,5 procent 2022.

Data

Datamaterialet som används i analysen består av utträdessiffror och årliga avgiftsförändringar mellan 2014 och 2023.⁴ Data på årliga avgiftsnivåer och utträden, samt antal personer mellan 20 och 34 år är alla hämtade från Svenska kyrkans statistikdatabas.⁵ För att isolera effekten av en ökning jämfört med att inte höja avgiften ingår inte pastorat/församlingar som antingen sänkt eller höjt mer än en gång i analysen. Antal personer i åldern 20 till 34 används som en kontrollvariabel i modellen för att korrigera för det faktum att antal personer i detta åldersspann med hög utträdesbenägenhet varierar över tid i takt med att medlemmar blir äldre. Sammanlagt består datamaterialet av 476 pastorat och självständiga församlingar, varav 176 som under tidsperioden 2014–2023 genomförde en avgiftshöjning. En sammanfattning av datamaterialet som används i analysen kan ses i tabell 1. Av tabellen framgår att kyrkoavgiftssatsen ligger på 1,1 procent och att det per ekonomisk enhet sker 112 aktiva utträden per år i genomsnitt. Vidare framgår det att standardavvikelsen för 20–34-åringar är hög i förhållande till medelvärdet. Detta visar att det finns betydande skillnader mellan de olika pastoraten/församlingarna i fråga om antalet medlemmar i särskilt utträdesbenägen ålder. Om den genomsnittliga åldern i ett pastorat förändras kraftigt över tid kan det potentiellt driva på antalet aktiva utträden, och därmed överskatta effekten av avgiftsförändringar, eftersom skillnader i utträden då kan bero på skillnader i demografiska förändringar av detta slag, inte nivån på kyrkoavgiften. Därför tar analysen också hänsyn till antal 20–34-åringar.

Tabell 1. Sammanfattande statistik

	Observationer	Medelvärde	Standardavvikelse	Min	Max
Kyrkoavgiftsats	4 308	1,1	0,2	0.61	1,75
Utträden	4 308	112,06	168,92	0	2 832
20–34 åringar	4 308	2 041,25	3 332,61	83	34 487

Metodologi

För att undersöka ifall det skett märkbara förändringar i antalet utträden på pastoratnivå som en följd av höjd kyrkoavgift kommer skillnader i utträden analyseras över tid. De pastorat som höjde sin avgift kommer jämföras med de som låtit den vara oförändrad i en händelsestudie baserad på en metod som kallas skillnad-i skillnader, också ofta kallad skillnad-i skillnader med dynamiska effekter.

4 2014 används som startår eftersom det då skedde en organisationsförändring på pastoratsnivå. Pastoraten som bildades fick nya koder, vilka i flera fall inte överensstämde med de tidigare pastoratskoderna trots att namnen förblev oförändrade. För att undvika fall där pastorat som bytt kod jämförs med sig själva räknas bara avgiftsförändringar från 2014 i analysen.

5 Datamaterialet som används i analysen finns tillgängligt i visualiseringsverktyget VisA i PowerBI som tillhandahålls av Svenska kyrkan.

Grundantagandet i en sådan metod är att det finns parallella trender i den så kallade utfallsvariabeln, i det här fallet antalet aktiva utträden. I avsaknad av förändringar i kyrkoavgiften skulle utträdessiffrorna ha utvecklats likartat över tid för samtliga pastorat. Det är enbart till följd av avgiftsförändringen som det sker någon form av förändring i utträdestrenden och det plockas upp av skillnad-i skillnad (DD) estimaten i modellen (Angrist & Pischke, 2014).⁶ Pastoraten/församlingarna som inte höjer avgiften blir kontrollgruppen gentemot de som höjer avgiften och i avsaknad av just den förändringen blir antagandet att utträdena utvecklas likartat över tid i alla pastorat/församlingar.

När ett pastorat beslutar att förändra kyrkoavgiften går det inte ut någon särskild information till berörda medlemmar utan det publiceras på Svenska kyrkans webbplats i början av december, det kommer därtill synas på medlemmens skattebesked följande år. Flertalet missar sannolikt därför tillfället att träda ur i tid för att slippa betala kyrkoavgift för nästkommande år. Utträden som sker till följd av avgiftshöjningar kan således förväntas ske året efter höjningen genomfördes. Det blir också det första året höjningen syns på deklaraionsunderlaget. Höjningsåret kommer därför användas som referensår i modellen och året efter höjningen blir första året med en förväntad effekt. För varje år, bortsett från referensåret, kommer utträdessiffrorna jämföras mellan pastorat som höjde avgiften och de som inte gjorde det. Modellen mäter således om det finns signifikanta skillnader i utträdessiffrorna, både innan och efter förändringen.⁷

Resultat

Resultatet från regressionsanalysen redovisas i tabell 2. Siffrorna i den högra kolumnen visar hur många fler/färre utträden pastorat/församlingar som höjde avgiften hade gentemot de som lät den förbli oförändrad. Vad som tydligt framgår är att det redan innan kyrkoavgiften höjdes fanns statistiskt signifikanta skillnader i utträden. Upp till tre år innan en avgiftshöjning plockar modellen upp signifikanta skillnader i utträden. I genomsnitt hade pastorat/församlingar som höjde kyrkoavgiften 14,39 fler utträden än de som lät den vara oförändrad ett år innan höjningen. På motsvarande sätt hade de avgiftshöjande pastoraten/församlingarna i genomsnitt 5,22 fler utträden året efter höjningen. Även om utträdessiffrorna skiljer sig åren efter avgiftshöjningen är antalet signifikanta skillnader åren innan tillräckligt för att tvivla på att antagandet om parallella trender håller. En möjlighet är att skillnaderna i utträden drivs av andra faktorer än avgiftshöjningen. Eftersom det inte sker något trendbrott mellan åren innan och efter höjningen är det inte troligt att variationen i utträden kan förklaras av avgiftsändringarna.

En annan möjlig förklaring är bristen på observationer för åren efter och innan avgiftsförändringarna. Flera av skattningarna lider av höga standardfel vilket kan förklaras av antalet årliga förändringar.

6 En fullständig specifikation av modellen som används i analysen kan ses i Bilaga 1.

7 Signifikanta resultat innebär att skillnaderna i utträden sannolikt inte beror på slump utan att det finns verkliga skillnader, eller mönster i utträden mellan pastoraten/församlingarna.

Höga standardfel innebär att det finns stor osäkerhet i hur korrekta skillnaderna i utträden är och hur väl de förklaras av modellen. Eftersom avgiftshöjningarna inte är jämnt fördelade under tidsperioden, vissa år har betydligt fler höjningar, ges det inte mycket utrymme för precisa jämförelser flera år tillbaka och framåt i tiden.⁸ Svårigheten i att konstruera en sammanhängande tidsserie märks framför allt i variationen av standardfel, men också på variationen i signifikanta resultat. Det är svårt att urskilja en tydlig trend i utträden perioden innan avgiftshöjningen, och det går inte heller att se ett tydligt trendbrott kring tiden för avgiftshöjningen.

Tabell 2. Regressionsresultat

N=4308

Justerat R²=0,91

Skattade skillnader i utträden mellan pastorat före och efter avgiftshöjningar		
År relativt avgiftshöjning	Skillnader i utträden	
9 år innan	23,35	(17,25)
8 år innan	25,17*	(12,6)
7 år innan	13,78	(9,74)
6 år innan	-0,46	(10,08)
5 år innan	-4,32	(8,52)
4 år innan	7,54	(6,67)
3 år innan	18,18*	(6,95)
2 år innan	18,35*	(9,06)
1 år innan	14,39*	(7,93)
1 år efter	5,22*	(2,93)
2 år efter	13,46*	(3,7)
3 år efter	9,03*	(3,8)
4 år efter	4,56	(5,76)
5 år efter	12,83*	(3,6)
6 år efter	15,72*	(5,03)
7 år efter	12,43	(6,51)
8 år efter	14*	(6,71)

Notering: Skillnaderna i utträden är skattade genomsnittliga skillnader mellan pastorat/församlingar som höjde avgiften och de som lät den vara oförändrad. Förändringsåret används som referens. Standardfel anges i parenteser. Signifikanta värden (95%) rapporteras med *. Samtliga värden är beräknade med fixa pastoratsspecifika effekter och årseffekter. Som Kontrollvariabel används antal personer i åldersintervallet 20–34.

8 Kyrkoavgiftshöjningar per år: 2014: 0, 2015: 14, 2016: 27, 2017: 50, 2018: 11, 2019: 20, 2020: 24, 2021: 10, 2022: 13, 2023: 7

Slutsatser

Svårigheten i att urskilja ett tydligt trendbrott samt förekomsten av statistiskt signifikanta skillnader i utträdessiffror innan avgiftshöjningen gör att det inte går att tillskriva förändringarna i kyrkoavgift ett kausalt samband med utvecklingen av antalet utträden under perioden 2014–2022. Sannolikt beror dessa utträden på andra faktorer, eller kombinationer av sådana som inte rymms i modellen.

Av tidigare studier, och enkätundersökningar, framgår det att en höjd avgift kan vara en anledning till att enskilda medlemmar överväger att träda ur Svenska kyrkan. Detta samband kan dock inte bekräftas på pastoratsnivå sett till hur utträdena har utvecklats åren före och efter en avgiftshöjning. Samtidigt finns det tydliga begränsningar i analysen, som främst har att göra med koncentrationen av förändringar under vissa år.

Eftersom de flesta avgiftshöjningarna skedde mellan år 2016 och 2020 blir det svårt att uppskatta de mer långsiktiga effekterna av en ökning. Samtidigt är det svårt att urskilja trender i antalet utträden under åren innan en avgiftshöjning. Med en undersökning som sträcker sig över en längre tidsperiod skulle en eventuell trend i utträden kunna urskiljas och det skulle då bli tydligare ifall det sker ett trendbrott kring åren efter en avgiftshöjning. Samtidigt kan det finnas pastorat- eller kommunspecifika faktorer som förändras över tid och som också påverkar graden av utträden. Medlemmars inkomst är en sådan möjlig faktor som tidigare visats ha effekt på utträden. Ifall inkomstnivån bland medlemmarna i vissa pastorat ökat kraftigt kan det ha föranlett fler utträden, oavsett kyrkoavgiftsnivån. Kampanjer i media är en annan möjlig förklaring. Negativ publicitet gav 2016 och 2017 upphov till ökade utträden och 2004 publicerades en artikel om de ekonomiska fördelarna med att gå ur Svenska kyrkan, vilket också drev på utträdena.

Just publiceringarna kring 2016/17 skedde under de år när merparten av avgiftshöjningarna gjordes vilket kan ha haft en utträdesdrivande effekt som påverkar resultatet. Signifikanta skillnader i utträden kan, under åren med flest höjningar, alltså ha drivits av de här publiceringarna i media och då är det inte heller rimligt att det sker ett tydligt trendbrott efter avgiftsförändringen. Det går heller inte att utesluta omvänd kausalitet. Även om det går att urskilja betydande skillnader i utträden mellan de pastorat som höjde avgiften och de som lät den vara oförändrad, märks dessa skillnader redan 3 år innan det skedde en avgiftshöjning.

Ifall ökade utträden föranleder avgiftsförändringarna, och höjningen blir ett sätt att kompensera för färre medlemmar, behöver det analyseras ytterligare. Sammantaget kan det finnas flera orsaker till att utträdena skiljer sig åt i analysen. För att få en fullständig förståelse för varför utträdena skiljer sig åt på pastoratsnivå krävs att flera potentiella orsaker inkluderas i analysen. Det är uppenbart att enbart avgiftshöjningarna i sig inte kan förklara utträdesmönstret.

Referenser

- Aagedal, Olaf. "``Norsk, men kyrkjelaus"[Norwegian, but Without a Church]." *Utmelding av statskyrkja* (1995): 9-51.
- Alwall, Jonas, Göran Gustafsson, and Thorleif Pettersson 1991. *Svenska kyrkans medlemmer och kyrka-statfrågan* (Swedish church members and the church-state question). SOU 1991:102. Stockholm: Civildepartementet.
- Angrist, Joshua D., and Jörn-Steffen Pischke. *Mastering'metrics: The path from cause to effect*. Princeton university press, 2014.
- Babajan, Tigran, and Pernilla Jonsson. "Leaving a Folk Church: Patterns of Disaffiliation from the Church of Sweden." *Nordic Journal of Religion and Society* 34.1 (2021): 40-55.
- Bromander, Jonas 2005. Medlem i Svenska kyrkan. *En studie kring samtid och framtid* (Member of the Church of Sweden. A study of the present and the future). Stockholm: Verbum.
- Jonsson, P och T, Babajan (2020) ”Effekter av höjda kyrkoavgifter på utträden”, *Nyckeln till Svenska kyrkan*
- Lyytikäinen, Teemu, and Torsten Santavirta. "The effect of church tax on church membership." *Journal of population economics* 26 (2013): 1175-1193.
- Niemelä, Kati 2007. Alienated or Disappointed? Reasons for Leaving the Church in Finland. *Nordic Journal of Religion and Society* 20(2): 195–216.
- Pettersson, Thorleif. *Utträdesbenägenhet och utträden ur Svenska kyrkan*. Religionssociologiska institutet, Stockholm, 1979.

Bilaga 1

Modellspecifikation

$$Y_{pt} = \alpha + \beta_0 \text{TREAT}_{pt} + \beta_1 \text{TREAT}_{pt} + \beta_2 X_{pt} + \phi_p + \gamma_t + \varepsilon_{pt}$$

Y_{pt} = antal utträden i pastorat p år t.

TREAT_{pt} = dummyvariabel som för (m...-3 -2 -1 0 1 2 3...g) år relativt det år ett pastorat genomfört en avgiftsförändring tar värdet 1.

X_{pt} = antal medlemmar mellan 20 och 34 år.

ϕ_p och γ_t = dummyvariabler för tidsspecifika och pastoratspecifika effekter som inte ändras över tid.

ε_{pt} = felterm.